

ISSN
2547-989X

Sinop Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma Makalesi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (2), 1668-1688

Geliş Tarihi:25.06.2025 Kabul Tarihi: 11.10.2025

Yayın: 2025 Yayın Tarihi:30.11.2025

<https://doi.org/10.30561/sinopusd.1727133>

<https://dergipark.org.tr/sinopusd>

KASTAMONU VİLAYET SALNAMELERİNE GÖRE SİNOP'TA TARIM VE HAYVANCILIK (1869-1903)

Emrah MARAL*

Öz

19. yüzyılda Kastamonu Vilayetine bağlı olan Sinop, ılıman iklimi ve tarımsal potansiyeli bakımından kendi kendine yeten ve yetiştirdiği ürünleri başka şehirlere ihraç eden bir kaza konumundaydı. Bu çalışmada 1869'dan 1903 yılına kadar yayınlanan ve toplamda 21 adet olan Kastamonu Vilayet Salnameleri incelenerek, bu dönemde hangi tarım ürünlerinin yetiştirildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Kastamonu Vilayet Salnamelerinin yanında döneme ışık tutan tetkik eserlerden de istifade edilmiştir. Bu salnamelerde yer alan Sinop merkez kazası ve ona mülhak olan kazalar incelenmiştir. Elde edilen bulgular neticesinde geçmişten günümüze Sinop ve çevresinde yetiştirilen tarım ürünleri incelenmiş ve Kastamonu Vilayet Salnamelerinde yer almayan hayvancılık ise diğer kaynaklardan yararlanılarak değerlendirilmeye alınmıştır. Böylece 1869'dan 1903 yılına gelinceye kadar Sinop'un tarımsal ürünleri değerlendirilerek, geçmişten geleceğe tarım ürünlerinin çeşitliliği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sinop, Salname, Tarım, Hayvancılık, Tarım ürünü.

Agriculture And Animal Husbandry In Sinop According To Kastamonu Provincial Yearbook (1869-1903)

Abstract

In the 19th century, Sinop, which was a province of Kastamonu, was a self-sufficient district in terms of its mild climate and agricultural potential and exported the products it grew to other cities. In this study, it was tried to determine which agricultural products were grown in this period by analysing Kastamonu Provincial Annual which were published from 1869 to 1903 and which were 21 in total. In addition to Kastamonu Provincial Annual analytical works that shed light on the period were also used. The central of Sinop and the accidents annexed to it in these yearbooks were examined. As a result of the findings obtained, agricultural products grown in and around Sinop from the past to the present have been

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, emaral@sinop.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2418-9739>
This work is licensed under a Creative Commons BY-NC-SA 2.0

examined and animal husbandry, which is not included in the Kastamonu Provincial Annual, has been evaluated by making use of other sources. Thus, the agricultural products of Sinop from 1869 to 1903 were evaluated and the diversity of agricultural products from the past to the future was tried to be revealed.

Keywords: Sinope, Annual, Agriculture, Husbandry, Products of agriculture

Giriş

Osmanlı Devleti'nde merkezi yönetim, nezaretler (bakanlıklar), askeri kurumlar, vilayetler ve bazı özel kurum ya da kişiler tarafından her yıl yayımlanan bilgilendirici yayınlara "salname" denirdi. Kelime Farsça sâl (yıl) ile nâme (yazılı şey, mektup) kelimelerinden meydana gelmiş olup, bu tür eserlere nev-sâl adı da verilmiştir (Aydın, 2009, s. 51). 1847-1922 yılları arasındaki 75 yıllık dönemde yayımlanan Osmanlı salnameleri çok ünlüdür. Bu salnamelerde Osmanlı tarihi, teşkilatı, biyografileri ve coğrafyası hakkında bilgiler elde edilir. 1865 yılına geldiği vakit Vilayet Salnameleri yayımlanmaya başlanmış, ancak her vilayet bu salnameleri düzenli olarak neşredememiştir. En çok yayımlanan Vilayet Salnamelerine baktığımızda Haleb, Hudavendigar, Suriye, Konya, Edirne, Aydın, Trabzon, Selanik, Diyarbekir, Cezair-i Bahr-i Sefid, Bağdad, Kastamonu, Adana, Erzurum, Sivas, Ankara, Bosna, Trablusgarp, Yemen, Tuna, Ma'mûretü'l-Aziz, Basra, Beyrut, Manastır, Yanya, Kosova, Üsküp vs gibi birçok eyaletin Vilayet Salnamesi yayımlanmıştır (Öztuna, 1980, s. 85-86).

Vilayet salnameleri içerik bakımından yayımlandıkları vilayetlere göre farklılık gösterebilmektedir. Bunlarda genellikle vilayetin idari teşkilatı, memurları, mahallin tarihi, eski eserleri, coğrafyası, idari taksimatı, kazaları, nahiyeleri, kasaba ve köyleri, ticari müesseseler, fuarlar, zirai üretim ve hayvancılık, tarım arazileri, postahaneler vs. hakkında bilgiler mevcuttur (Aydın, 2009, s.53).

Sinop, 1461 yılında Osmanlı idaresine katılmasından 1839'daki Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar, idari olarak Kastamonu Sancağı'na bağlı bir kadılık olarak yönetilmiştir. Tanzimat düzenlemeleriyle birlikte 1846 yılında yapılan idari değişiklikler sonucu Kastamonu, eyalet statüsüne kavuşmuş ve Sinop da bu eyalete

bağlı bir sancak haline getirilmiştir. 1867 yılında ilan edilen Vilayet-i Umumiye Nizamnamesi ile Kastamonu, eyaletten vilayete dönüşmüş ve Sinop, Kastamonu'nun sancağı olmaya devam etmiştir. 1867 teşkilatlanması ile Sinop Sancağı, Boyabat ve Ayancık kazaları ile Durağan, Çanlı ve Gerze nahiyelerinden oluşmaktaydı (Demir, 2014, s.47; Efe, 2018, s.59; Küskü, 2024, s.19; Şahin, 2001, 588).

19. yüzyılın ikinci yarısında Kastamonu Vilayetine bağlı olan Sinop Sancağı, oluşturulan Kastamonu Vilayet salnameleri içerisinde ele alınmıştır. Yirmi bir adet Kastamonu Vilayet Salnamesi incelenmiş ve bu salnamelerin bazı sayılarında bilgiler ya mükerrer ya da Sinop tarımından hiç bahsedilmediği için, çalışmaya eklenmemiştir. İncelenen salnamelerde hayvancılığa dair herhangi bir bilgi mevcut olmadığından, diğer kaynaklarla çalışma güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda değerlendirilen Kastamonu Vilayet Salnameleri'nde, Sinop ve ona tabi kazalarda hangi tarım ürünlerinin yetiştirildiği ve günümüze bu ürünlerin ne gibi yansımaları olduğu ele alınacaktır.

1. Sinop'ta Yetişen Tarım Ürünleri

Sinop, coğrafi mevki olarak, fırtınalardan korunmuş limanı ve deniz tarafından liman bölgesi dışında yarımadaının dik yarlar ile kuşatılmış olması sebebiyle tarih boyunca Karadeniz kıyısında insanlar için yaşamaya elverişli bir bölge olmuştur (Darkot, 1988, s. 684). Osmanlı Devleti, hububat arazisinin dışında kalan bağlık ve bahçelik alanlarda özel mülkiyeti kabul etmiş ve sulama imkanlarının olduğu yerlerde de bağ, bahçe, bostan tarımının yapılmasına izin vermiştir. Sinop'un etrafı bağ, bostan ve bahçe ile çevrilmiş olup (1 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1286/ M. 1869, s. 89; Katip Çelebi, 2010, s. 732) arazisi de oldukça mümbittir. Tütün, keten, buğday, arpa, darı, mısır vesaire gibi hububat dışında elma, armut, kestane, sebze ve meyvelerin her türlü elde edilmiştir (12 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1297/M. 1880, s. 169; Şemseddin Sami, 1311, s. 2787).

Evliya Çelebi de seyahatnamesinde şehrin güney ve doğu taraflarının baştan başa bağlarla çevrili olduğundan bahsetmiştir (Evliya Çelebi, 2008, s.88). Geçmişte Çukurbağ ve Gerze Bağları meşhurken, artık bu mevkilerin sadece isimleri kalmıştır. Daha önceden Gerze bağları çok meşhur olup, imal edilen şaraplar ihraç edilmiş ve Gerze şarabı saray sofralarında bile kendine yer bulmuştur (Mehmed Said, s. 15). Sinop yakınlarındaki Korucuk, şehir halkının bahçelerinin bulunduğu önemli bir alandı. Keza Boz Tepe’de birçok bağlık ve bahçelik alanlar mevcuttu (Ünal, 2014, s.155). İbn Battuta’ya göre, bu yüksek mekânda (Boz Tepe’de) yetişen meyvelerin çoğu üzüm ve incirdi (İbn Battuta, 2010, s.442). Sinop merkez civarında geçmişten kalma portakal, limon ve zeytin ağaçlarının mahsulü, mahalli ihtiyacı büyük ölçüde karşılamaya yeterli olmuştur. Bu gibi tarihi meyve ağaçlarının varlığı geçmiş dönemden itibaren Sinop’un meyvecilik açısından tarihsel olarak önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir (Mehmed Said, s. 15). Sinop, meyve çeşitliliği bakımından zengin bir şehirdir. İncir, üzüm, kestane, ceviz, armut, erik, ayva, nar, şeftali, elma gibi meyveler yetiştirdi. Öyle ki “Sinop elması” denilen kendine has bir cins elması dahi mevcuttur (Evliya Çelebi, 2008, s.111; Ünal, 2014, s.167; Mehmed Said, s.16). Gümrük kayıtları, seyyah ve elçi notlarının yanı sıra mahkeme kayıtlarında narh ve rekabet tartışmalarına konu olan Sinop elmasına dair ilk kayda 1610 yılına ait Kırım Şer’iye Sicilinde narh kaydı ile rastlanmıştır. İlgili narh kaydına göre, Ali Reis adlı tüccar, bir araba miktarı Sinop elmasını Gözleve şehrinden Bahçesaray’a getirerek satışı için kadıdan icazet almıştır. Böylelikle meşhur Sinop elmasının tarihi geçmişine tanıklık edilmiş olmaktadır (Aktaş, 2023, s. 87).

Elma ve armut memleketi olan Sinop livasında bu meyvelere ait olan ağaçların çoğunluğu yabani formdadır. Şayet cins elmalarla aşı yapıldığı takdirde Sinop meyvecilik bakımından ekonomik olarak önemli bir konuma ulaşabilir (Mehmed Said, s. 16). Sinop’un meyve bakımından zengin bir bölge olması, yer adlarına geçecek kadar etkili olmuştur. Bunlardan Kızılcaelma Divanı, Armudca köyü, Erüklül köyü, Kozlusekü köyü, Ayva köyü, Karabağ köyü, İncirpınarı köyü,

Kirençukuru köyü, yerleşim yeri olarak kayıtlarda yerini almıştır (Berberoğlu, 2010, s.59).

Karasal iklimin tarım ürünü olan mercimeğin Sinop'ta az da olsa üretiminin yapıldığı görülmüştür. Balatlar Mahallesiinde toplam olarak 10 kile yetiştirilmiş olan mercimeğin birim fiyatı 6 kuruş olarak tespit edilmiştir (Özcan, 2015, s.148-149). Ayrıca Sinop arazisinde keten, elma, armut ve kestane de bol miktarda üretilmiştir (15 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1306/M. 1889, s. 476).

1487 tarihli mufassal deftere göre, Sinop kazasında çeltik ziraatı 8 köyde yapılmıştır. Bunlardan birisi “*Çeltükçüyân-ı Reis Han Paşa*” adını taşımaktadır. Çeltikçi reayanın isimleri altında kaç müd¹ çeltik ektikleri belirtilerek bu tarihte Sinop kazasında pirinçten alınan öşür toplamı 27.601 akçe olmuştur. 1530 tarihli İcmal defterine göre, Çeltükçüyân-ı hassa başlığı altında 6 karye kaydedilmiştir. Bu köylere baktığımızda Yaykıl, Koyluş, Bıyıklıbüğü, Sakız, Emektiri ve Karacaköydür. Bu köylerde 89 reaya çeltik ziraatı ile uğraşmışlardır (Ünal, 2014, s.177-178). 1560 ve 1582 tahrirlerinde sadece üç köyde çeltik tarımı yapıldığı görülmüştür. Bu köyler, Kızılcaelma divanına tabi Melikşah, Sakız (nam-ı diğer Beş Harmanbüğü) ve Yaykıl'dır (Ünal, 2014, s.179-180). Tarım ürünü yetiştirmeye elverişli olan Sinop coğrafyası, bataklık alanlara da sahip olduğu için, burada yaşayan halk sıtma nedeniyle köylerini terk etmek zorunda kalmış veya hastalıktan dolayı köyler boşalmıştır. Karagöl, Aksaz ve Sarı Kum bataklıkları birbirine yakın bir konumda yer almakta olup, bu bölgelerde sıtma çok yaygın bir şekilde yaz kış devam etmiştir. Bu bölgedeki halk, yerlerini terk etmeden önce elma, armut, nar, portakal, limon gibi tarım ürünleri yetiştirmişlerdir (Mehmed Said, s.12).

Boyabat çevresi tarımsal bakımdan verimli bir bölge olduğu gibi, arazisi vilayetin en verimli yerlerindendir. Arazisinde buğday, arpa, darı, mısır, burçak vesaire hububatla keten, kestane, elma, armut gibi sebze ve meyvelerin yanında pamuk ve bolca kavun karpuz da yetiştirilirdi (Şemseddin Sami, 1311, s.2788). Keza

¹ Müd, kara mut, batman nevinden bir ölçek (Develioğlu, 2015, s. 826).

Boyabat'ın etrafı bağ, bahçe ve çeltik tarlalarıyla çevrilidir. Bolca yetiştirilen başlıca ürünlerden pirinç ve salep başka bölgelere nakledilmektedir (1 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1286/ M. 1869, s. 90). Her yıl Boyabat'tan İstanbul'a birkaç bin çuval ceviz gönderilmiştir (Mehmed Said, s.16). 1870 yılına geldiği vakit Boyabat'ta çeltik tarımı ile uğraşan çiftçiler, çeltik üretiminin arttığı ve yağmurların az olduğu dönemlerde sulama sıkıntısı yaşamamak amacıyla merkezi hükümetten bent yapılması ve su harıklarının açılması talebinde bulunmuşlardır. Bu talep üzerine, su harıkları ve bentlerin yapılmasına ilişkin bir karar alınmıştır².

Osmanlı Devleti'nde pirinç, asilzade tüccar tahılı olarak kabul edilmiş ve genellikle vergi tarımı düzeni veya mukataa aracı olarak işletilmiştir. 1590 tarihinde Boyabat'taki pirinç mukataasının merkezi hazineye yıllık bir milyon akçelik bir kazanç sağladığı hesaplanmıştır (Faroqhi, 2010, s.69). Boyabat arazisinde pirinç ve salep dışında pamuk, cehri adı verilen sarı boya kökü ve envai hububat yetiştirilmektedir (12 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1297/M. 1880, s. 171). Boyabat'ın tarımsal verimliliği bölgesinde üretimin sürekli devam etmesine neden olmuştur. 1869-1875 yılları arasında Tokat'ta yaşanan kıtlık döneminde, Boyabat Ağaları kıtlıktan kırılan Tokat ahalisine hububat temininde bulunmuşlardır (Erler, 2010, s. 185).

Yağışlı ve ılıman iklimi sevmeyen pamuk bitkisi, Sinop ve civarında yetiştirilmeye uygun olmadığından pamukla ilgili pek malumat yoktur. Sadece Sinop kazasında 1487 tarihli mufassal deftere göre, 8 köyde toplam 444 akçe penbe (pamuk) öşrü alınmıştır. Bu köyler Aydoğmuş, Gürzüfat, Elbârin, Gerze, Mahmudtiri, Yellüce, Fakralu ve Yaykıl köyleridir. Üretilen pamuğun miktarı hakkında malumat olmadığı ve daha sonraki tahrirlerde pamuk öşründen bahsedilmediği görülmüştür (Ünal, 2014, s.168). Boyabat'ta arpa, buğday, burçak, her nev'i sebze özellikle kavun ve karpuz bol miktarda üretilmiştir. Kaza dahilinde senelik pirinç hasılatı 600.000 atik kıyye miktarında olduğu tahmin edilmektedir.

² Şuray-ı Devlet, 1640-6, H. 13 Za 1287 (M. 4 Şubat 1871).

Boyabat'ta üretilen kavun, karpuz ve patlıcan büyük oranda Kastamonu, Taşköprü, Vezirköprü, Sinop ve Ayancık gibi yerlere götürülüp satılmıştır (15 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1306/M. 1889, s. 485; 19 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1314 /M. 1896, s.456). Keza sahtiyan, kilim, tiftik, yapağı, sade yağ, cehri, salep ve ceviz gibi ürünler de az çok ihraç edilmiştir (16 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1310/M. 1892, s. 449; 17 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1311 /M. 1893, s. 260). 1896 yılında Boyabat'ta genel olarak ekilen ziraat ürünlerinin yanında patates, kuş yemi, ketre (getre) gibi ürünler de ekilmeye başlanmıştır (19 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1314 /M. 1896, s.456).

Sinop kazasının genel ticareti kereste ve keten tohumu ile buğday üzerine yoğunlaşmıştır, denilebilir (16 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1310/M. 1892, s. 443; 20 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1317 /M. 1899, Kastamonu, s.323). Keten tohumu lif ve yağca zengin, taneleri bakımından önemli bir bitkiydi. Bu bitkiden elde edilen elyaf, dokumacılık sektöründe kullanıldığı gibi, taneleri ezilerek çıkarılan yağı da hekimlikte kullanılmaktaydı (Özcan, 2015, s. 146).

Canik Sancağı Osmanlı Devleti'nde en çok kendir üretilen yer iken, tersanenin bulunduğu Sinop kazasında ise daha çok keten üretimi yapıldı. 1487 tahririne göre, Sinop'ta keten ve kendir öşrü 16.500 akçe civarında iken, 1560 tahririnde Sinop kazasında toplanan keten öşrü 10.976 akçe olmuştur. 1582 tahririnde ise Sinop'taki keten üretiminde artış yaşanmış ve 11.816 akçe, öşür olarak alınmıştır. Sinop, Kastamonu'ya bağlı kazalar içerisinde keten üretiminde %50'nin üzerinde bir paya sahip olmuştur (Ünal, 2014, s.169-170). Sinop'un keteni ve sonraki dönemlerde üretilen tütünün fazla miktarı ihraç olunmuştur (Şemseddin Sami, 1311, s.2787).

Sinop'un tahıl kalitesinin arttırılmasına yönelik olarak 1906 yılında, Ziraat Nezareti'nin isteği ile İstanbul Ticaret Odası, Anadolu tahılının kalitesini etüt etmek için bir heyet oluşturmuştur. Bursa, Rumeli ve Yozgat'ın daha yüksek kaliteli buğdaylarının ekim sahasının genişletilmesine yönelik çabaların büyük başarılarla

ulaşamadığı tespit edilmiş ve bu bağlamda Ziraat Nezareti bir dizi tavsiyelerde bulunmuştur. Ziraat Nezareti ihraç pazarında büyük rağbet gören Romanya Braila buğdayından 130.000 kg satın alarak, alınan tahılın 69.000 kg'ını tahıl üretim bölgelerine göndermişlerdir. Bu bölgelere baktığımızda Karadeniz kıyısındaki yörelerden Kastamonu, İnebolu, Samsun, Sinop, Fatsa ve Ünye'ye Braila tahılı gönderilmiştir (Quataert, 2008, s.167).

İstefan kazasında yetiştirilen ürünlere bakıldığında, çeşitli hububat türlerinin yanı sıra kestane ve bol miktarda elma üretiminin de yapıldığı görülmektedir (12 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1297/M. 1880, s. 173; 14 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1299/M. 1882, s. 203). Elde edilen ürünlerin ticareti genelde su kaynaklarında üretilen ve İstanbul ya da sair yerlere gönderilen yüklü miktarda keresteden ibarettir. Bunun yanında zahire ile meyve ihracatı da yapılmaktadır (16 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1310/M. 1892, Kastamonu, s. 454). İstefan (Ayancık) arazisi modern anlamda tarıma tam elverişli olmasa da, kazada mısır, arpa, keten tohumu, elma, armut ve ceviz bol miktarda yetiştirilmiş ve birkaç yıl içerisinde ürünlerin veriminde yaklaşık %10 oranında bir artış sağlanmıştır. Bunun yanı sıra, ihtiyaca binaen ketenden iplik imal edilerek bez dokumacılığı da yapılmaya başlanmıştır (19 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1314 /M. 1896, s.458). Ayrıca Sinop ve Ayancık kazalarında bazı müteşebbis girişimciler tarafından fındık yetiştirilmeye başlanmıştır (Mehmed Said, s. 16).

1487 tarihli tahrir defterinde İstefan Köyü'nde 93 akçelik öşürün, zeytin ile kestaneden alındığı belirtilmiş olmasına rağmen, incelenen salnamelerde bu döneme yönelik zeytinle ilgili bir bilgiye rast gelinmemiştir. Kuvvetle muhtemel zeytinciliğe yönelik herhangi bir faaliyet olmamıştır. Keza bu dönemde Gerze'de 175 akçe incir öşrü yazılmış ve başka bir yerde yazılmamıştır. Ayrıca Gerze'de 358 akçe zeytin öşrü alınmaktadır (Ünal, 2014, s.167). Gerze'den İstanbul'a buğday, meyve, kereste ve kalas gönderilmiştir (Hamilton, 2013, s.235). Sinop'ta zeytin ağaçlarının yetiştigi ve zeytinyağı imalatının da yapıldığı bilinmektedir (Bijışkyan, 1969, s.30). Sinop'un

antik dönemden itibaren zeytin ağaçlarına sahip bir bölge olduğu tarihi kayıtlardan anlaşılmaktadır. Strabon, Geographika adlı eserinde denizden biraz yüksekte olan Sinop'un zeytin ağaçlarıyla kaplı olduğundan bahsetmiştir (Strabon, 2015, s.25). 18. yüzyılda Karadeniz kıyılarını gezen ve Sinop'u da görmüş olan Tournefort, Sinop'ta büyük zeytin ağaçlarından bahsederek burada zeytin üretiminin olduğunu ifade etmiştir (Güler, 1992, s.264). 1869'a geldiği vakit yabancı zeytin ağaçlarının aşılandırılması ve üretime kazandırılmasına dair faaliyetlerin olduğunu görmekteyiz. Çankırı eski kaymakamı Mehmet Efendi, Boyabat kazası köylerinden Yaylaçlı köyünde bulunan yabancı zeytin ağaçlarının aşılandırılıp ıslah edilmesi için yabancı zeytin ağaçlarının bulunduğu araziye bir şirkete ihale yoluyla vermek istemiştir. Yapılan incelemeler ve mahallinden yapılan araştırmalar sonucunda, Boyabat kazasında bulunan yabancı zeytin ağaçlarının aşılansak elde edilecek hasılatın ıslahane masraflarını karşılayacak şekilde kullanılacağı anlaşılmıştır. Bu durum, Boyabat ve çevresinde yabancı zeytin ağaçlarının mevcut olduğunu ve bunların aşılansak ekonomiye değerkatılmasının amaçlandığını göstermektedir³.

Osmanlı Devleti'nde ipek böcekçiliğinin gelişimi bakımından 1869 yılında Kastamonu Vilayeti dahilinde tüccarlar aracılığıyla dut fidanları satın alınarak vilayet dahilinde bir milyona yakın dut fidanı dikilmiştir. Kastamonu Vilayeti 'ne bağlı olan Sinop ve Gerze'de 100.000, Boyabat'ta da 15.000 dut fidanı dikimi gerçekleştirilmiştir (2 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1287/ M. 1870, s. 124).

1870 yılına geldiği vakit Sinop ve havalisine satın alınıp dağıtılan dut fidanı adedi 60.000'i bulmuştur. Bunların 10.000 adeti Sinop'a, 20.000 adeti İstefan'a ve 30.000 adeti de Boyabat'a gönderilmiştir (2 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1287/ M. 1870, s. 125). 1871 yılına geldiği vakit Sinop Sancağı ve ona tabi olan karyelere 250.000 adet dut fidanı dikilmiştir (3 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1288/ M. 1871, s. 139). Bunun yanında iki sene

³ Şuray-ı Devlet, 1782-25, H. 5 Ramazan 1286 (M. 9 Aralık 1869).

zarfında Amasya'dan temin edilerek Boyabat kazası'na 60.000 adet dut fidanı dikildiği gibi, susam ve boya tohumları da temin edilerek ekimi yapılmıştır (3 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1288/ M. 1871, s. 140).

1874 yılında Boyabat kazası ve ona tabi nahiyelere baktığımızda ziraatı yapılan ürün çeşitlerinin miktarı tespit edilebilmektedir. Bunlardan hinta (buğday) 13.500 keyl (kile), arpa 20.000 keyl, siyez 2700 keyl, mısır 200 keyl, darı 170 keyl, çeltik 5000 keyl ve penbe (pamuk) 235 keyldir (6 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1286/ M. 1869, s. 185).

1875 yılına gelindiği vakit Sinop kasabası ve ona tabi nahiyelerde ürün çeşitliliği ve üretimde farklılıkların olduğu göze çarpmaktadır. Ziraatı yapılan buğday 30.000 keyl, arpa 17.000 kile, mısır buğdayı 2500 keyl, darı 1200 keyl, alaf 15.000 keyl, keten tohumu 500 keyl, fasülye 500 keyl, siyaz 15.000 keyl, gernek 7500 keyl ve çeltik 100 keyl olarak üretilmiştir (7 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1286/ M. 1869, s. 192).

1875 yılında Boyabat kazasında ekimi yapılan ürünler ve miktarlarına baktığımızda iklim nedeniyle üretimi yapılan ürünlerde çok küçük de olsa bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Bunlardan ziraatı yapılan buğday 15.000 keyl, arpa 25.000 keyl, siyez 3000 keyl, mısır buğdayı 4000 keyl, darı 200 keyl, çeltik 600 keyl, pamuk 200 keyl ve soğan 25 keyl olarak üretilmiştir. Sinop kasabası ve Boyabat'da ziraatı yapılan tarım ürünlerinden sadece penbe (pamuk) tarımı farklılık arz etmektedir. Aynı tarihte İstefan (Ayancık) kazasına baktığımızda ziraatı yapılan ürünler Sinop kasabası ile aynı olmakla beraber, üretilen miktar farklılık göstermektedir. Buğday 13110 keyl, arpa 1908 keyl, mısır buğdayı 1550 keyl, darı 1015 keyl, alaf 812 keyl, keten 225 keyl ve fasulye 122 keyl olarak üretilmiştir (7 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1286/ M. 1869, s. 193).

1875 yılında Sinop Sancağı dahilinde alınan vergi miktarlarına bakınca tarım ve hayvancılıktan belli oranda vergi alındığı görülmektedir. Sinop Sancağı aşariyesi 1109767 kuruş, emaneti aşar olup geçmiş bedel 812914, harb öşrü 1800 ve

ağnam resmi 270461 olarak alınmıştır (9 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1286/ M. 1869, s. 173).

Sinop Sancağı dahilinde rüsumat kayıtları için Sinop müdiriyetine tabi Duhan Kâtibi İzzet Efendi görevlendirilmiştir (10 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1286/ M. 1869, s. 114). Sinop'ta tütün ziraatı başlıca Sinop, Gerze, Ayancık kazalarında yapılmıştır (Mehmed Said, s.18). 1890 senesine gelindiği vakit Sinop Sancağı genelinde yıllık tütün üretimi ortalama 200 ton olmuştur. Gerze'de yetişen tütünlerin çok kaliteli olduğu, bu nedenle müşteri bulma potansiyelinin fazla olması nedeniyle Gerze tütününün tamamının ihraç edildiği bilinmektedir (Demir & Sönmez, 2021, s.477). Tütünün Sinop'ta rağbet görmesiyle beraber, tütünden zengin olan ailelerin sayısı artmaya başlamıştır (Mehmed Said, s.31).

1896 senesine gelince Sinop'ta buğday, arpa, alef, siyez, mısır, çavdar, gernik (bir çeşit kılçıklı buğday), darı, burçak, melez, fasulye, keten tohumu ekilmektedir. Sinop'a bağlı köylerde keten, elma, armut, kestane vesaire envai türde sebze yetiştirilmektedir. Tarıma bağlı olarak Sinop kazası'nın başlıca ticareti kereste, keten tohumu, tütün, buğdaydı. Bundan on-on beş sene önce buğday, mısır mahsulatı pahalı bir şekilde satılmakta iken on-on beşe sene içerisinde muhacirlerin Sinop'a gelişiyle ziraat ve çiftçilik hususunda gösterdikleri gayret ile arazinin verimliliğine binaen ürünlerde artış meydana gelmiştir. Ürünlerin az olduğu dönemde buğdayın her batmanı sekiz, on guruşa satılmakta iken hali hazırda üç dört guruşa satılmaya başlamıştır. Ürünler Sinop dahilinde yettiği gibi başka şehirlere de gönderilmiştir. Birkaç sene önce hasılatı yapılan tütün ziraatı yarıdan yarıya gerilemeye başlamış ise de bir iki seneden beri bazı tüccarların reji idaresince rekabet edecek şekilde tütün satın almaya başlamaları üzerine, tütün ziraatı da artmaya başlamıştır (19 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, H. 1314 /M. 1896, s.452-453).

2. Hayvancılık:

Tarihsel süreç içerisinde toplumların temel geçim kaynaklarından biri olan hayvancılık, Sinop ve çevresinde de insanların temel geçim kaynaklarından birisiydi.

Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Sinop'ta hangi hayvansal faaliyetlerin yapıldığı görülmemiş, başka kaynaklara bakılınca etinden sütünden yararlanılan büyükbaş hayvanların yanında arıcılık ve koyunculukla uğraşıldığı da görülmüştür. Fakat Anadolu'nun diğer bölgeleri gibi çok fazla koyun varlığından bahsedilemez. Koyun varlığının olduğu farklı bölgelerde alınan vergilere baktığımızda Sonisa köyünde bir sağman koyundan yıllık 6 kuruş kazanç elde edilmiş, kısır koyun ve erkek koçtan ise ikişer kuruş kâr elde edilmiştir. Koyunlardan alınan kazanç miktarı Eksel adlı köyde de aynı oranda olmuş ve bu durum devlet görevlileri tarafından belirlenen bir standardın olduğunu bizlere göstermiştir (Erler, 2020, s. 691). Sinop kazasında ise adet-i ağnam 2 koyuna bir akçedir ve diğer tahrirlerde de bu durum değişmeden devam etmiştir. Ancak Tahrir defterlerinde Sinop'ta koyun ve keçi sahiplerinden alınan adet-i ağnamın düşük olduğu görülmüştür. 1487'de 3.017,5 akçe, 1560'ta 7004 akçe ve 1582'de 6.130 akçe alınmıştır. 1560-1582 tarihli defterlerde adet-i ağnamın mahiyeti hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre mirliva hasları, zeametler ve sipahi tımarları, kale merdanı, hassa çeltikçiler, serbest ve gayri serbest tımar tasarruf edenler, berat sahipleri, sefere eşen ve eşmeyen müsellemlerim dirliklerinde bulunan köyler halkının adet-i ağnamları ayrıca toplanmıştır. Sinop'taki koyun sayısına bakınca 1487 tahririnde 16.035, 1560 tahririnde 14.008 ve 1582 tahririnde ise 12.260 koyun olduğu görülmüştür. Bu bağlamda Sinop kazasının genişliğine oranla koyun sayısının az olduğu gözlemlenmiştir (Ünal, 2014, s.183-184). 1845 yılında Temettuat defterlerine baktığımızda koyun besleyen kişi ve haneleri görmekteyiz. Istabl-ı Amire müdürlüğü payesiyle Kavizade Mir Hüseyin bin Ali'nin emlak ve arazi temettuatına bakıldığında Kefevi mahallesine kayıtlı temettuatında, 150 baş sağman koyun ve 60 kuzusunun yanında 30 sağman koyundan da ayrıca vergi alınmıştır.⁴ Öte yandan aynı mahalle sakinlerinden Kavizade Mir Mehmed bin Ali'nin emlak ve arazisi temettuatına bakıldığında, şahsın Sinop kazasına bağlı Çarşamba nahiyesine tabi Kabalı divanında emlak ve arazisi ve hayvanları olduğu

⁴ DA. Temettuat Defterleri (ML. VRD. TMT.d. 4674/ 2, H.1264- M. 1845.

kaydedilmiştir. Burada beslenen hayvanlara baktığımızda 500 baş sağman koyun, 150 baş kuzu ve 30 baş sağman keçisinin ve 20 baş oğlağının olduğu görülmüştür.⁵ Cami-i Kebir mahallesi sakinlerinden olan Tataroğlu bin Mustafa'nın vefatı üzerine düzenlenen terekesinde 35 adet koyunu ve 15 adet keçisinin olduğu görülmüştür (Özdemir, 2019, s.264). Boyabat kazasında Ankara tiftik keçilerine benzeyen keçiler varsa da tiftik Ankara'nınki gibi yumuşak olmamıştır (Mehmed Said, s. 19).

Sinop'un iklim ve bitki örtüsü arıcılık bakımından imkânlar sunmakla beraber, arıcılıkla uğraşan kişi sayısı azdır diyebiliriz. Sinop'ta arı kovanlarından alınan resim, öşr-i kovan olarak geçmektedir. Osmanlı Devleti'nde genelde kovan başına 2 akçe resim alınmıştır. 1487 tarihli mufassal defterde öşr-i kovan toplamı 4.540 akçe tutmuştur. Bu rakam 108 köyden toplanmıştır. 1560 tarihli mufassal deftere göre öşr-i kovan 4.260 akçe olmuşken 1582 tarihli son tahrirde öşr-i kovan 6.088 akçe olmuştur (Ünal, 2014, s.184-185). 1844 yılına baktığımızda Kale yazısı ve Saray mahallelerinde toplam iki hane reisi arıcılık yapmıştır. Bunlar 32 kuruşluk hasıla elde etmişlerdir (Özcan, 2015, 151). Ayrıca Sinop'a bağlı Karabağ karyesi sakinlerinden olan Topçuoğlu Hasan Çavuş'un terekesinde dolu bir şekilde 7 adet arı kovanı olduğu görülmüştür. Keza Karasu nahiyesinde Gencot Karyesi sakinlerinden olan Hasan Çavuş'un ahşaptan yapılmış on adet kovanı ve kıymetli arıları vardır (Özdemir, 2019, s.291-297). Ayrıca, 27 köyde toplam 112.5 adet arı kovanı bulunmakta olup, bu kovanlardan elde edilen hasılat 1791.5 kuruş olmuştur. Bu köylerden bazıları Aydoğmuş, Aşağıdere, Avdan, Kabalı müs, Kabalı, Yortancık, Melikşah, Yortan Divan, Paşalar Divanı gibi yerlerdir (Özcan, 2015, s.194).

Yarımada konumunda olan ve Karadeniz'in tek doğal limanına sahip olan Sinop, tarihin erken dönemlerinden itibaren balıkçılık bakımından iyi bir konumda olmuştur. Palamut, orkinos ve ton balığı, bölgede en çok avlanan balık türlerindendir (Memiş, 2025, s. 189). Sinop, Pelamis adı verilen bir tür ton balığının ticaretini Bizans'a yapmaktaydı. Mithradates dönemine gelindiği vakit ton balığı avcılığı için

⁵ DA. Temettuat Defterleri (ML. VRD. TMT.d. 4674/ 4, H.1264- M. 1845).

önemli rezervuar alanları kurulmuştur (Cramer,1832, s.230-232). Sinop'ta yakalanan kefallerin iyi kalitede olduğu ve lezzet bakımından iyi olmalarının yanında salamuraya yatırıldığında sağlığa faydalı olduğu belirtilmiştir (Emir, 2012, s. 172). Antik kaynaklar, tekir ve yunus balığının yalnızca Sinop'ta avlandıklarından bahsetmektedirler. Avlanan bu balıklar tuzlanıp, salamura yapılarak başta Yunanistan olmak üzere, birçok bölgeye ihraç edilmiştir (Memiş, 2025, s.189). Sinop'un balık çeşidi bakımından zengin olması, salamura geleneğini antik dönemden başlayarak, Osmanlı dönemine kadar getirmiştir. Nitekim Sinop, yapmış olduğu salamurayı İstanbul'a ve diğer bölgelere ihraç etmiştir. Sinop'ta tutulan torik, palamut, uskumru ve hamsi balıklarından belirlenen miktarda belediyeye gelir olması için de merkeze arz edilmiştir.⁶

Sinop'ta iyi derecede palamut dalyanları bulunurken, bu kentin balıkçılıkta ikinci olduğu kaynaklarda belirtilmektedir (Strabon, 2015, s.23). 1560 ve 1582 tarihli defterde padişah haslarına dahil olan 760 akçelik *dalyanhâ-i Sinop* resmi görünmektedir. 1487 tarihli defterde Gerze'de 1223 akçe dalyan maa gümrük resmi toplandığı kayıtlıdır. 1560'ta Gerze'deki dalyan ve gümrük resmi 854 akçe, 1582'de 914 akçe olmuştur (Ünal, 2014, s. 190).

Sinop'un Gerze kazası Osmanlı Devleti zamanında mükemmel kümes hayvancılığıyla meşhur bir yerdir. Öyle ki yetiştirilen kümes hayvanları hediye olarak İstanbul'a padişaha gönderilmiştir. Bacakları üzerine epeyce yükseğe çıkabilen Gerze horozu son derece güzel bir hayvandır. Gerze horoz ve tavuğu (Hacı Kadın) normal piyasa kümes hayvanına göre pahalı bir türdü. Gerze tavuğu ve horozu 20 kuruş ederken, başka türdeki kümes hayvanının çifti için 6-8 kuruş arasında fiyat verilmiştir (Hamilton, 2013, s. 234-235). Hayvanlara meraklı olan Sultan Abdülaziz'in özellikle Gerze'den getirttiği Hacı Kadın cinsi tavuk ve horozları nişanlarla taltif eylediği meşhurdur (Mehmed Said, s. 19). 20. yüzyıla gelindiği vakit Gerze'nin horoz ve tavuğunun soyu tükenme ile karşı karşıya

⁶ DH. MKT. 603-21, H. 5 Receb 1320 (M. 8 Ekim 1902).

kalmıştır. Hâlis, Hacı Kadın cinsi kalmadığı gibi mevcut olanlar da hep melez ve azman olmuştur. Bu cins; cüsseli, uzun bacaklı, gagası kafesli, büyük sakallı, boynuz vari iki ibiği, lekesiz beyaz fakat gözleri koyu siyahtır. Hacı Kadın horozunun sesi pek meşhur ve davudi bir sese sahip olduğu rivayet edilmiştir. Horoz öttüğü vakit çok uzun ötebildiği için bazı horozların ötüş esnasında nefesi kesilerek öldüğü bildirilmiştir. Hacı Kadın cinsi Avrupa'da da tanınan bir cinstir (Mehmed Said, s. 18-19).

Sinop'ta otlak ve sulak alanların bol olması manda yetiştiriciliğini de kolay kılmıştır. Hamilton, Gerze'den Sinop'a seyahat ederken çok sayıda manda sürülerinin otladığına tanıklık etmiştir (Hamilton, 2013, s.236). Şer'iyye Sicillerinde yer alan Tereke kayıtlarına bakıldığında, Sinop'ta hane bazında beslenen hayvanların arasında kara sığır ineği, kara sığır düğesi, kara sığır buzağısı, kara sığır öküzü, camuz (manda) ineği gibi hayvanların yer aldığı görülmektedir. Bu durum, söz konusu hayvanların, hanenin süt ihtiyacını karşılamak amacıyla yetiştirildiğini göstermektedir. (Arıcı, 1994, s.56-85-143). Sütünden ve etinden faydalanılan hayvanların yanında gücünden istifade edilen hayvanlar da tereke kayıtlarında yer almaktadır. Bunlardan merkep, aygır tay, erkek tay, kancık tay, tay kısarak, taylak at, kısarak, tay, sığa, bargir, katır sığası gibi tek tırnaklı hayvanlardan bahsedilmektedir (Güler, 1992, s.268). Hayvancılıktan elde edilen ürünlere bakıldığında, Boyabat kazasında Trabzon ve Halep yağları kalitesinde yağlar üretilmiş olsa da miktar olarak azdır. Ancak bu ürün, ahalinin ihtiyacını karşılamaya yetmiştir. Ayrıca, Sarıkum civarında kışlayan ve Yarı Çangal, Kara Dağ ve Gündüzlü gibi ormanlarda hayvanlarını otlatan çobanların ürettikleri yağ ve peynirler oldukça nefis ve lezzetli olmuştur. Ayrıca Boyabat kazasının Kiraz Dağı taraflarından getirilen tulum peynirleri de çok rağbet gören ve lezzeti aranan bir ürün olmuştur (Mehmed Said, s.19-20).

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak ele alınan bu çalışmada, Osmanlı döneminde Sinop ve çevresinin tarım ve hayvancılık faaliyetleri, Kastamonu Vilayet Salnameleri ışığında incelenmiş ve bölgenin ekonomik yapısına dair önemli bulgular ortaya konmuştur. Sinop'un sahip olduğu uygun iklim koşulları ve verimli toprakları, bölgenin tarımsal üretim kapasitesini artırmış ve çeşitlendirmiştir. Tarımsal faaliyetler, yalnızca tahıl ve hububat üretimiyle sınırlı kalmamış; bağcılık, bahçecilik, bostancılık ve meyvecilik gibi alanlarda da yoğun üretim gerçekleştirilmiştir.

Özellikle elma, armut, kestane, incir ve üzüm gibi meyvelerin yaygın biçimde yetiştirildiği, bu ürünlerin bazılarının yer adlarına dahi yansıdığı tespit edilmiştir. Çeltik ziraatı, başta Boyabat olmak üzere belirli köylerde yoğunluk kazanmış; pamuk, cehri, keten ve tütün gibi sanayi bitkileri de ekonomik değeri yüksek ürünler olarak öne çıkmıştır. İncelenen salnamelere göre, bu ürünlerin iç pazarda önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır.

Hayvancılık açısından değerlendirildiğinde, Sinop'ta küçükbaş hayvancılık, özellikle koyunculuk, sınırlı düzeyde sürdürülmüş; arıcılık faaliyetlerinin ise uzun dönemli ve yaygın olduğu anlaşılmıştır. Arıcılıktan alınan vergiler ve kovan sayıları, bölgedeki bal üretiminin ekonomik değerini göstermektedir. Gerze kazasında kümes hayvancılığı gelişmiş, yetiştirilen tavuk ve horozlar nitelikleri bakımından saraya kadar ulaşmıştır. Manda ve kara sığır gibi büyükbaş hayvanlar da süt, et ve güç kaynağı olarak yaygın biçimde kullanılmıştır.

Ayrıca Sinop'un Karadeniz'e kıyısı olması, bölgeyi balıkçılık açısından stratejik bir konuma taşımış; özellikle kefal, palamut ve ton balığı gibi türlerin avcılığı hem beslenme hem de ticari faaliyetler açısından önem arz etmiştir. Dalyanlar ve bu alanlardan alınan resimler, balıkçılığın antik dönemden itibaren ekonomik katkısını göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Sinop ve çevresi Osmanlı döneminde hem tarımsal üretim hem de hayvancılık faaliyetleri açısından çeşitliliğe ve sürekliliğe sahip bir ekonomik yapıya sahiptir. Tarıma dayalı üretimin yerel halkın

geçim kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Sinop, Osmanlı taşra ekonomisi için de dikkat çeken bir tarım merkezidir, diyebiliriz.

Kaynakça

Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi

Temettuat Defterleri (ML. VRD. TMT.d)

ML. VRD. TMT.d. 4674/ 2, H.1264- M. 1845; ML. VRD. TMT.d. 4674/ 4, H.1264- M. 1845.

Şura-yı Devlet (ŞD)

ŞD. 1640-6, H. 13 Za 1287. M. 4 Şubat 1871. ŞD. 1782-25, H. 5 Ramazan 1286. M. 9 Aralık 1869.

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT)

DH. MKT. 603-21, H. 5 Receb 1320. M. 8 Ekim 1902.

Vilayet Salnameleri

- 1 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, (Hicri 1286/ Miladi 1869). Kastamonu: Kastamonu Vilayet Matbaası.
- 2 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, (Hicri 1287/ Miladi 1870). Kastamonu: Kastamonu Vilayet Matbaası.
- 3 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, (Hicri 1288/ Miladi 1871). Kastamonu: Kastamonu Vilayet Matbaası.
- 6 Numaralı Kastamonu Vilâyeti Salnamesi, (Hicri 1291/ Miladi 1874). Kastamonu: Kastamonu Vilâyet Matbaası.
- 7 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, (Hicri 1292/ Miladi 1875). Kastamonu: Kastamonu Vilâyet Matbaası.
- 9 Numaralı Kastamonu Vilayeti Salnamesi, (Hicri 1294/ Miladi 1877). Kastamonu: Kastamonu Vilâyet Matbaası.
- 10 Numaralı Kastamonu Vilayeti Salnamesi, (Hicri 1295/ Miladi 1878). Kastamonu: Kastamonu Vilâyet Matbaası.
- 12 Numaralı Kastamonu Vilayeti Salnamesi, (Hicri 1297/ Miladi 1880). Kastamonu: Kastamonu Vilâyet Matbaası.
- 14 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, (Hicri 1299/ Miladi 1882). Kastamonu: Kastamonu Vilayet Matbaası.
- 15 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, (Hicri 1306/ Miladi 1889). Kastamonu: Kastamonu Vilâyet Matbaası.
- 16 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, (Hicri 1310/ Miladi 1892). Kastamonu: Kastamonu Vilâyet Matbaası.
- 17 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, (Hicri 1311/ Miladi 1893). Kastamonu: Kastamonu Vilâyet Matbaası.
- 19 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, (Hicri 1314/ Miladi 1896). Kastamonu: Kastamonu Vilâyet Matbaası.
- 20 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, (Hicri 1317/ Miladi 1899). Kastamonu: Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Tetkik Eserler

- Aktaş, S. (2023). Karadeniz’de Sinop-Kırım hattında emtia, köle ve tacir hareketliliği (17-18. yüzyıl). C. Demir, N. Kavak & S. Yazıcı (Ed.), *Sinop tarihinden kesitler* (ss. 69-114). İstanbul: İdela Kültür Yayıncılık.
- Arıcı, H. (1994). *71 No’lu Şer’iyye siciline göre Sinop ve çevresinde sosyal hayat 1853-1863*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, B. (2009). Salnâme. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt. 36, ss. 51-54). İstanbul.
- Berberoğlu, M. (2010). *Beylikler döneminde Sinop* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Bijişkyan, P. M. (1969). *Karadeniz kıyıları tarih ve coğrafyası 1817-1819* (H. D. Andreasyan, Çev.). İstanbul, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Cramer, J. A. (1832). *Geographical and historical description of Asia Minor* (Vol. 1). Oxford: University Press.
- Çelebi, E. (2008). Evliya çelebi *seyahatnamesi*. (2. cilt, 1. kitap, 2. baskı; Y. Dağlı & S. A. Kahraman, Haz.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Darkot, B. (1988). Sinop. *İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt.10, ss. 683-689). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Demir, C. (2014). Kastamonu vilâyeti salnâmelerine göre Sinop’un idari ve demografik yapısı (1869–1903). *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(17), 45-64.
- Demir, C., & Sönmez, Y. (2021). Tütün tarımının Sinop Sancağı’ndaki sosyo-ekonomik yansımaları (1839-1923). *History Studies*, 13(2), 471-495.
- Develioğlu, F. (2015). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat* (31. bs.). Ankara: Aydın Kitabevi.
- Efe, İ. (2018). *Sinop tarihi Türk hakimiyetine girişinden Cumhuriyetin ilanına 1214-1923*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Emir, O. (2012). Antik dönemde Karadeniz’de deniz ticareti ve başlıca ihraç ürünleri. *Türk Deniz Ticareti Sempozyumu IV: Doğu Karadeniz, 16–17 Nisan 2012, Bildiriler Kitabı* (s. 172). Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Erler, M. Y. (2020). Karayaka kazası (Ziğdi) verileri üzerinden Osmanlı taşra tarihinin idari, sosyal ve ekonomik yapısına dair bir modelleme. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi / Journal of Ottoman Legacy Studies*, 7(19), 679-710.
- Erler, M.Y. (2010). *Osmanlı Devleti’nde kuraklık ve kıtlık olayları (1800-1880)*. İstanbul: Libra Yayınları.
- Faroqhi, S. (2010). *Osmanlı şehirleri ve kırsal hayatı* (E. S. Özcan, Çev.). 2. baskı. Ankara: Doğubatı Yayınları.
- Güler, İ. (1992). *XVIII. yüzyılın ilk yarısında Sinop*. (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Hamilton, W. J. (2013). *Küçük Asya*. Ankara: Midas Kitap Yayınları.
- İbn Battûta. (2010). *İbn Battûta Seyahatnâmesi I* (A. S. Aykut, Çev.). 4. baskı. Yapı Kredi Yayınları.
- Katip Çelebi. (2010). *Cihannüma*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Küskü, F. (2024). *Kastamonu vilayeti’nde idari yapı ve sosyal hayat (1876–1909)* (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.

- Mehmed Said. (1922). *Türkiye'nin sıhhi ve ictimâ'î coğrafyası Sinop sancağı*. Ankara: Erkud Matbaası.
- Memiş, E. (2025). *Antik ve klasik kaynakların ışığında Sinop ve çevresinin tarihi*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Özcan, S. (2015). *Tanzimat Döneminde Sinop Şehri*. Sinop Belediyesi Kültür Yayınları.
- Özdemir, İ. (2019). *78 Numaralı Sinop şer'iyye sicili (Transkripsiyon ve değerlendirme)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinop.
- Öztuna, Y. (1980). Salname. *Türk Ansiklopedisi* (Cilt. 28, ss. 85–86). Ankara, Millî Eğitim Basımevi.
- Quataert, D. (2008). *Anadolu'da osmanlı reformu ve tarım 1876-1908* (N. Ö. Gündoğan & A. Z. Gündoğan, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Strabon. (2015). *Geographika: Antik Anadolu coğrafyası XII-XIII-XIV* (A. Pekman, Çev.). İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları.
- Şahin, İ. (2001). Kastamonu. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt. 24, ss. 585-588). Türkiye, Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şemseddin Sami. (1311). *Kâmus'ul-Alâm* (Cilt 4). İstanbul: Mihran Matbaası.
- Ünal, M. A. (2014). *Osmanlı devrinde Sinop*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Extended Abstract

This study examines agricultural and livestock-based production activities in the Sinop Sanjak of the Kastamonu Vilayet, which was part of the Ottoman Empire in the late 19th century. Based on various sources such as provincial yearbooks, sharia registers, tax registers, travelogues, and archival documents, the economic structure and production patterns of the region have been analyzed in detail. Sinop, a sanjak affiliated with Kastamonu in the 19th century, was an important city due to its geographical location and climatic conditions. For this reason, Sinop was a self-sufficient settlement in terms of agricultural products.

In the Ottoman Empire, especially since the 19th century, one of the most important sources providing information on the structural and administrative functioning of the state is the 'salname'. The word 'salname' is of Persian origin and derives from the combination of the words 'sâl' meaning 'year' and "nâme" meaning 'book'. These works are yearbooks published annually by the central government, provinces, some private institutions or individuals and have administrative, economic and social contents. The Ottoman salnames, which were published regularly between 1847 and 1922, provided important information on the history, organisational structure, geography and biographies of individuals. Especially since 1865, provincial salnames have been published.

After joining the Ottoman administration in 1461, Sinop was administered as a kadiqa under Kastamonu Sanjak for many years. As a result of the administrative reforms made with the Tanzimat Edict proclaimed in 1839, Kastamonu became a province in 1846 and Sinop was organised as a sanjak under this province. With the 1867 Provincial Ordinance, the province of Kastamonu became a province and Sinop continued to be one of the sanjaks under this province. In this context, in the Kastamonu provincial annual published in the second half of the 19th century, Sinop and its sub-provinces are discussed especially in terms of agriculture and partly animal husbandry activities.

The geographical location of Sinop, its harbour protected from storms and the structure of the peninsula surrounded by steep slopes have made the region one of the

habitable regions of the Black Sea throughout history. The application of the private property system in the Ottoman Empire in vineyards, gardens and orchards other than cereals enabled various agricultural activities to be carried out in these areas in Sinop. According to salnames and other sources, Sinop was surrounded by vineyards, orchards and gardens. In addition to basic crops such as tobacco, flax, wheat, barley, millet and corn, fruits such as apples, pears, chestnuts, grapes, figs, pomegranates, oranges and lemons were also grown.

Evliya Çelebi stated in his Seyahatname that the eastern and southern regions of Sinop were surrounded by vineyards and that Gerze wine reached the palace tables. In addition, it is understood that fruits such as grapes and figs were produced in abundance around Korucuk and Boz Tepe and that these fruits played an important role in the livelihood of the people of the city.

According to the information contained in the provincial salnames of Kastamonu, especially apple, pear, chestnut, walnut, quince, peach, fig, grape and pomegranate production was widespread in Sinop. This diversity is also reflected in place names; traces of fruit production are observed in village names such as Kızılca-elma, Armudca, Erüklül. There is even a special type of apple called 'Sinop apple' which has gained local fame.

Rice cultivation has been important in Sinop since the early Ottoman period; the 1487 census records indicate that rice was cultivated in eight villages. The names of the villages producing rice and the amount of produce were recorded; the income from rice tithe was recorded as 27,601 akçe. However, due to swamp-related diseases such as malaria, some villages were eventually abandoned or became less productive.

The Boyabat region stands out as one of the most important areas in Kastamonu province in terms of agricultural productivity. In addition to agricultural products such as wheat, barley, millet, buckwheat, flax, apples, pears, and chestnuts, cotton, melons, and watermelons are also grown here. Boyabat's rice and salep, in particular, were exported to other regions. In 1590, the annual income from rice cultivation in Boyabat was estimated to be approximately one million akçe.

Cotton is not very common in Sinop because it prefers a temperate and dry climate. However, records from 1487 indicate that cotton was produced in eight villages, with a total of 444 akçe in taxes collected. In subsequent years, the production of this crop decreased significantly. In contrast, flax production was quite widespread. The use of flax in both textiles and oil production increased its economic value.

Corn, barley, flaxseed, apples, pears, walnuts and other products are widely cultivated in Ayancık (İstefan) and the surrounding area. At the same time, flax yarn and fabric weaving began here, diversifying the region's economic structure.

Olives have historically been an important agricultural product in the Sinop region. Ancient writers such as Strabon and the traveller Tournefort have recorded that Sinop was covered with olive trees. In the second half of the 19th century, efforts were made to graft wild olive trees and bring them into production.

Silk worm farming was promoted with state support in 1869, and hundreds of thousands of mulberry saplings were planted in Sinop and its surroundings. At the same time, the production of agricultural products such as sesame and dye plants was also encouraged.

One of the most widely produced and traded products in Sinop in the 19th century was tobacco. Towards the end of the 19th century, Gerze tobacco stood out for its quality and became entirely exportable. In particular, the fact that some merchants purchased tobacco directly outside of the Reji Administration encouraged tobacco cultivation. The presence of wealthy tobacco producers in different parts of Sinop is also an indication of the transformation in the economic structure.

According to data from provincial annual , there was a significant increase in the production of wheat, barley, spelt, corn, millet, beans, flaxseed, and fodder in Sinop and its districts in the 1870s. Population movements during this period, particularly the settlement of migrants in the region, led to an intensification of agricultural activities, increased productivity, and lower prices. For example, wheat, which used to cost 8-10 kuruş per batman, began to be sold for 3-4 kuruş within a few years.

Although the Kastamonu Provincial Annual do not contain detailed information about animal husbandry in Sinop, other sources indicate that cattle breeding, sheep farming and beekeeping existed in the region. According to the Tahrir registers, the number of sheep in Sinop was recorded as 16,035, 14,008, and 12,260 in 1487, 1560, and 1582, respectively. The decrease in numbers over time is noteworthy. These figures indicate that the sheep population was relatively small compared to Sinop's large land area.

The 1845 Temettuat registers also shed light on individual large-scale livestock farming activities. For example, it is recorded that some individuals kept up to 500 sheep and engaged in goat and lamb breeding. Goat, lamb, and kid breeding was also widespread in some villages of Sinop. Although there is no direct information about beekeeping, it is thought that these activities were carried out indirectly.

Sinop has fertile plains and wetlands suitable for agriculture due to its geographical structure. This has led to the development of grain farming (wheat, barley, rye) and horticulture. In addition to industrial crops such as flax, hemp, sesame, and poppy, fruit and vegetable production also plays an important role. However, it is observed that production is largely oriented toward domestic consumption, while the structure of agricultural production aimed at the external market remains weak.

Livestock farming has also developed significantly in Sinop due to its natural conditions. Thanks to abundant pastures and water sources, animals such as buffalo, black cattle, sheep, and goats are widely raised. The estate records in the Sharia registers detail the types of animals raised by the people to meet their milk and meat needs. Additionally, single-hoofed animals such as donkeys, horses, and mules, which are used in agricultural work and transportation, are also widely utilised.

The oil and cheese products produced in Boyabat and its surroundings stood out in terms of both taste and quality. In particular, tulum cheeses brought from Kiraz Mountain and dairy products produced around Sarikum were popular among the local population. In this context, the study reveals that Sinop had a self-sufficient agricultural and livestock economy in the 19th century.

During the Ottoman period, Sinop and its surroundings had a rich and diverse production structure in terms of agriculture and, to a lesser extent, animal husbandry, thanks to its geographical features, climate and social structure. This situation is detailed in sources such as the Kastamonu Provincial Annual and tahrir-temettuat registers. The fact that agricultural products grown in Sinop were not only consumed locally but also sent to other provinces, primarily Istanbul, demonstrates that the region had an agricultural economy that was not only self-sufficient but also open to the outside world. Although not as widespread as agriculture, livestock farming was also carried out as an important economic activity in some regions. All these data provide extremely valuable insights into the socio-economic structure of a sanjak located in the Ottoman hinterland.